

»Nova« radikalna kriminologija: očrt postmodernističnih in poststrukturalističnih kriminoloških teorij

Benjamin Flander¹

Namen in cilj prispevka je kratko očrtati postmodernistične in poststrukturalistične kriminološke teorije in s tem povečati njihovo prepoznavnost v Sloveniji. Postmodernistična in poststrukturalistična kriminološka refleksija je kritična do nekaterih obče sprejetih in veljavnih »resnic«, ki jih je naplaval kriminološki mainstream, pa tudi do tistih, ki so nastale v tradicionalni (neomarksistični) kritični kriminološki teoriji. Po prepričanju postmodernističnih in poststrukturalističnih kriminologov potrebujemo v po(st)modernej družbi alternativne in eksperimentalne načine znanstvenega preučevanja kriminalitete. Postmodernistična kriminološka teorija je osredotočena na širši družbeni in pravni kontekst kriminalitete in kriminalitetne politike ter na filozofske probleme kriminologije kot družboslovne discipline. V tem sestavku je postmodernistična kriminologija – ob rob takšnim in drugačnim (liberalnim, konservativnim, radikalnim itn.) kritikam – prikazana pretežno afirmativno, kot (niti ne več tako) nova radikalna smer »vede o stranpoteh«, ki v nekaterih svojih izpeljavah razpolaga s potencialom napredne kriminološke refleksije.

Ključne besede: radikalna kriminologija, postmodernistična kriminologija, postmodernizem, poststrukturalizem

UDK: 343.9

1 Uvod

Zdi se, da je tostran Alp postmodernistična kriminološka teorija bolj ali manj *terra incognita*. Ob pregledu literature smo opazili en sam zapis, ki v slovenskem jeziku – sicer osredotočeno na eno samo publikacijo – pregledno predstavi (stran)poti postmodernistične kritične kriminologije. Zanj je poskrbel Zoran Kanduč s prikazom in uničujočo kritiko Henryjeve in Milovanoviceve (1996) knjige *Constitutive criminology: Beyond postmodernism* (Kanduč, 1997: 224–229). Kriminolog, ki velja za pionirja slovenske radikalne kriminologije, je to postmodernistično kriminološko monografsko delo označil kot spodletel poskus, da bi avtorja zgradila nekaj kriminološko »novega«. Razen obilice od drugod izposojenih in ne vedno jasno razloženih konceptov in teorij v knjigi po Kandučevem (1997) mnenju ne najdemo prav ničesar. Avtorja naj bi opravila pregled modernističnih (socio)kriminoloških teorij o človeški naravi, družbi, družbenem redu, pravu, zločinu, kazni in kriminalitetni politiki ter nakazala možno pojmovno ogrožje, na katerem bi lahko nekoč zgradili postmodernistično konstitutivno kriminologijo. Knjiga se po Kandučevem (1997) mnenju še najmanj ukvarja s tistim, s čimer bi se morala: s postmodernističnimi kritikami mo-

dernih kriminoloških teorij in »konstitutivno kriminologijo« kot njihovo alternativo. Kanduč (1997: 224) Henryjevo in Milovanovicevo knjigo naposled ovrednoti kot »učbenik za bolj zahtevne in teoretično dobro podkovane študente« ter kot »ambiciozno delo, ki še najbolj spominja na neke vrste 'Who is who?' na področju 'kritične', 'napredne', 'izzivalne' ali kar trenutno 'priljubljene' (modne) družboslovne misli«.

Kakorkoli že (h kritiki Henryjeve in Milovanoviceve »konstitutivne kriminologije« in kriminološkega postmodernizma se bomo vrnili ob koncu našega sestavka), postmodernistična kriminološka refleksija nastaja že vsaj petindvajset let. V tem času so predvsem v Združenih državah Amerike in Veliki Britaniji nastala številna znanstvena dela (članki, zborniki, monografije itn.), ki obravnavajo kriminološka vprašanja in probleme v prizmi postmodernističnih teorij in konceptov. V zadnjih dveh desetletjih je glas postmodernizma odmeval tudi na številnih mednarodnih znanstvenih simpozijih in konferencah, ki so bile posvečene radikalni kriminologiji oziroma kriminološkim temam s širšega področja radikalne pravne teorije. Zdi se, da v Sloveniji (še) ni na vidiku postmodernistične kriminologije, kot jo poznajo v Združenih državah Amerike, Veliki Britaniji in ponekod drugje. V strokovnih delih nekaterih predstavnikov in predstavnic mlajše in srednje generacije slovenskih kriminologov in kriminologinj sicer opazimo tudi pridih postmodernizma (med drugim se sklicujejo na Nietzscheja, Foucaulta ali katerega tretjega pisca

¹ Benjamin Flander, doktor pravnih znanosti, Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: benjamin.flander@fvv.uni-mb.si

prve generacije postmodernistov), v glavnem pa so ostali zvesti liberalni kriminološki znanstveni tradiciji in/ali neomarksistični kritični kriminološki teoriji. Izjema je kriminologinja in filozofinja Renata Salecl, ki po našem razumevanju v nekaterih svojih delih uporablja jezik in koncepte lakanovske psihoanalize in poststrukturalizma, tudi njene kriminološke refleksije pa ne moremo povsem (po)istovetiti s postmodernizmom. Namen in cilj tega prispevka je kratko očrtati – sestavek nima ambicij biti oziroma postati problemski – postmodernistične kriminološke teorije in s tem povečati njihovo prepoznavnost v Sloveniji.

Vprašanje, kaj je postmodernistična kriminologija, je dokaj zapleteno, odgovor nanj pa vse prej kot enostaven in enoznačen. Henry in Milovanovic (1996, 2010) trdita, da gre pri njuni različici kriminološkega postmodernizma za »konstitutivno kriminologijo«, tj. za zrelo fazo v razvoju kritične kriminologije, ki jo je pravzaprav treba umestiti že kar onkraj postmodernizma. Uganka, ki jo velja za lažje razumevanje problema najprej razvozlati, je nemara tale: kaj sploh je postmodernizem? Od kod se je vzela in kaj sporoča? In, ne nazadnje, kakšen je njegov status v družbenih vedah in filozofiji?

Posplošeno in poenostavljeno lahko postmodernizem označimo kot paradigmo² v družbenih vedah in filozofiji, ki jo zaznamuje bolj ali manj kategorično zavračanje modernosti in njenih idealov (kartezijanskega razuma, instrumentalnega racionalizma, systemskega mišljenja, esencializma in univerzalizma, koncepta avtonomnega subjekta itn.) ter, naposled, tudi ključnih predpostavk moderne znanosti. Postmodernizem skuša v kaotičnem ozračju po(st)moderne dobe s predrugičnimi in inovativnimi teoretskimi in metodološkimi pristopi nakazati možnosti alternativnega dojemanja človeka in človeške družbe ter nakazati nove možnosti (in smernice) njunega raziskovanja in razvoja (Best in Kellner, 1991; Edgeworth, 2003; Kaufmann, 1994). Med predstavniki družboslovnega mainstreama³ na eni strani in protagonisti

neomarksistične kritične družbene teorije na drugi je opaziti precejšnjo zadržanost do teorij in konceptov postmodernizma. Prvi domala brez izjeme opozarjajo, da so prevladujoča stališča protagonistov postmodernistične paradigme v družbenih vedah pretirano kritična in preveč enostranska, da poudarjajo nedopusten relativizem, da niso sistematična, da zavračajo in zaničujejo demokratske vrednote, da so nihilistična, da ne dajejo realnih alternativ (Edgeworth, 2003; Litowitz, 1997). Radikalnejši pogledi postmodernističnih piscev naj bi bili popolnoma nesprejemljivi. Skratka, postmodernizem je v očeh liberalne/demokratske paradigme v družbenih znanostih »negativna teorija«. Tu in tam sicer ponudi kakšen sprejemljiv parcialen kritičen uvid, splošno pa je treba biti do nje previden in ne sme se ji dovoliti, da bi se njene ideje, pogledi in koncepti uveljavili oziroma »prijeli« (prim. Litowitz, 1997). Podobno, čeprav z drugimi (drugračnimi) razlogi, postmodernizem odklanja oziroma zavrača tradicionalna kritična družbena teorija.

V tem sestavku bomo postmodernizem in postmodernistično kriminologijo – ob rob takšnim in drugačnim (liberalnim, konservativnim, radikalnim itn.) kritikam – predstavili pretežno afirmativno (torej v bolj ali manj pozitivni luči), kot niti ne več tako novo smer v družbenih znanostih in kriminologiji, ki v nekaterih svojih izpeljavah razpolaga s potencialom progresivnega mišljenja.

2 Postmodernizem: »glas apokalipse« ali »novi humanizem«?

Nabor takšnih in drugačnih definicij postmodernizma je zelo pester in obenem tudi izrazito protisloven. Postmodernizem naj bi bil odmev na družbene spremembe v drugi polovici prejšnjega stoletja (Best in Kellner, 1991; Edgeworth, 2003; Hunt, 1990; Litowitz, 1997; Ward, 1997). V umetnosti (zlasti v literaturi, arhitekturi in slikarstvu) in na domala vseh področjih humanistike ter družboslovja so se pojavili novi pristopi in pogledi, ki so s svojo nekonvencionalnostjo precej odstopali od utrjenih in bolj ali manj splošno uveljavljenih spoznanj o družbi, kulturi in človeku. V družbenih vedah postmodernizem izhaja iz predpostavke, da sta človek in družba do te mere kompleksna pojava, da je njuno »bistvo« navsezadnje nemogoče racionalno in dokončno pojasniti. Postmodernizem izraža dvom v univerzalne verske, moralne in naposled tudi znanstvene pred-

ka oziroma subjekta. Ta paradigma je v družbenih znanostih prevladovala več kot dve stoletji. (Zdi se, da v okoliščinah aktualnega razcveta »cognitive sciences« ni več povsem jasno, ali jo še lahko označimo kot družboslovni mainstream.)

² Vpeljava izraza »paradigma« na tem mestu morda ni najbolj posrečena. Izraz označuje skupek splošnih in abstraktnih epistemoloških predpostavk ter problemskih (vsebinskih) sklopov, ki opredeljuje določeno znanstveno smer oziroma tradicijo (Giddens, 1989; Kanduč, 1994b). Pri uporabi tega izraza je treba biti kar se da previden, ko gre za postmodernizem. Postmodernizem kategorično zavrača konvencionalno definiranje znanosti, ki se sklicuje na univerzalne epistemološke predpostavke in vsebine teoretskega mišljenja.

³ Izraz »družboslovni mainstream« označuje ustaljen, utrjen in prevladujoč način razmišljanja v družbenih vedah oziroma skupek splošno veljavnih, nespornih in dozdevno neproblematičnih spoznanj o družbenih pojavih. V pričujočem besedilu označujemo s tem izrazom liberalno/demokratsko družboslovno paradigmo, ki se v svojih razlagah družbenih pojavov sklicuje na razum, demokracijo, človekove pravice, svobodo in avtonomijo posameznika.

postavke družbe in človeka.⁴ Postmodernizem izhaja iz predpostavke, da ni nikakršnih privilegiranih vednosti. Ker pretresa ustaljene pojme in predstave realnega in resničnega v znanstvenem diskurzu, ga lahko označimo kot anti-ideologijo in anti-epistemologijo dogmatizma v moderni znanosti (Kaufmann, 1994). Postmodernistična teorija želi preseči dualizem modernih družboslovnih znanosti in filozofije, ki se kaže v ločitvi subjekta in objekta, izključujoči alternativi med »resnico« in »neresnico« in izključujočem nasprotju med racionalizmom in iracionalizmom. Vsakršno raziskovanje resnice o družbenih pojavih, vsakršen spoznavni aparat, ki ga pri tem uporabimo, je v postmodernistični perspektivi kontingenten, tj. družbeno-kulturno predoločeno. V tem pogledu lahko postmodernizem označimo kot smer v družbenih vedah in filozofiji, ki pretresa temeljne pojme in koncepte moderne družbene, politične in pravne teorije ter ob tem opozarja, da obstajajo prezrte in zatirane oblike vednosti (Best in Kellner, 1991).

Best in Kellner (1991) ugotavljata, da so nekatere premise postmodernizma, na primer zavračanje modernih/razsvetljenskih idealov (kartezijanskega razuma, ideologije racionalizma, sistemskega načina mišljenja, univerzalizma itn.), že pri Nietzscheju, ki naj bi bil postmodernist *avant la lettre*. Olje na ogenj geneze postmodernizma v družboslovju in filozofiji naj bi poleg njega (znatno manj) prilili tudi nekateri drugi velikani znanosti in filozofije druge polovice 19. in začetka prejšnjega stoletja, na primer Freud, Marx, Bergson, Wittgenstein in Heidegger. Našteti misleci se vsi po vrsti bolj ali manj očitno odmikajo od tradicije mišljenja, ki se je opirala na aparat klasičnega racionalizma iz obdobja razsvetljenstva.

Na nastanek in razvoj postmodernizma naj bi vplivala kulturna revolucija, ki je proti koncu šestdesetih let nakazovala daljnosežne družbene spremembe. Dokončno in nepreklicno pa naj bi se postmodernizem v humanistiki in družboslovju uveljavil v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja. Med najpomembnejše predstavnike prve generacije postmodernizma naj bi spadali francoski intelektualci: antropolog Claude Lévi-Strauss, psihoanalitik Jacques Lacan, filozof

in sociolog Jean-François Lyotard, literarni teoretik Roland Barthes, filozof Jacques Derrida, filozof in zgodovinar Michel Foucault, filozof Gilles Deleuze, psihiater Felix Guattari, družbeni teoretik Jean Baudrillard, filozofinja Julia Kristeva, družbeni in literarni kritičarki Luce Irigaray in Hélène Cixous ter nekateri drugi manj znani misleci in pisci (Best in Kellner, 1991; Edgeworth, 2003; Wicks, 2003).

Obstajajo različne struje, perspektive in izpeljave postmodernizma. V temelju je treba razločiti med radikalnim in zmernim, skeptičnim in afirmativnim oziroma ekstremnim in konstruktivnim postmodernizmom. V nasprotju z radikalnim postmodernizmom zmernejša različica ne zavrača (vsaj ne kategorično) konceptov in kategorij, ki jim v moderni razsvetljenski/humanistični tradiciji mišljenja pripada posvečeno mesto (Best in Kellner, 1991). Nekateri postmodernizem oziroma postmoderniste razločujejo tudi generacijsko. Medtem ko je večina protagonistov prve generacije že na »onem svetu«, naj bi tisti, ki so dandanes identificirani s to paradigmo, pripadli novi, drugi generaciji postmodernizma.

V filozofiji jezika se je kot odvod postmodernizma uveljavil poststrukturalizem. Poststrukturalizem je filozofska smer, ki zavrača klasični pristop moderne miselne tradicije (pozitivizma, eksistencializma, fenomenologije itn.), ki v spoznavnem procesu jeziku pripisuje bolj ali manj postransko vlogo. V spoznavnem procesu ima ključno vlogo po mnenju poststrukturalistov prav jezik, ki je pomensko nesta(bi)len in nedoločen. Govor in pisava sta kot obliki komunikacije po prepričanju poststrukturalistov umeščena v območje semantične neizčrpnosti. Ključna značilnost pisave je »intertekstualnost« – v vsakršnem besedilu je vedno implicirano drugo besedilo, v njem spet drugo in tako naprej. Vsako besedilo vključuje kompleksno mrežo označevalcev in posledično različnih možnih pomenov besed oziroma označencev. Iskanje odgovorov na temeljna vprašanja o človeku in svetu je v moderni znanstveni in filozofski tradiciji po mnenju poststrukturalistov determinirano z *logocentrizmom*, tj. z opiranjem na pretežno zaprte racionalno-logične koncepte, ki je temeljilo na podmeni, da ima tudi jezik racionalno-logično strukturo in da je bolj ali manj zaprt sistem. Po prepričanju poststrukturalistov sloni moderno družboslovje na predpostavki, da je *logos* (tj. inteligibilna, racionalna razsežnost spoznanja) privilegirani izvor resnice o človeku in svetu in da lahko resnico o družbenih pojavih zajamemo z rigidnim znanstvenim pojmovnim aparatom. Na teh izhodiščih (v našem prikazu smo jih precej poenostavili) postmodernizem in poststrukturalizem zagovarjata stališče, da je poslanstvo filozofije in družbene teorije dekonstrukcija konceptov in teorij, ki se prikazujejo kot racionalne, logične, sistematične in konsistentne. Poststrukturalisti menijo, da ni univerzalne logosa in ni poenotenih totalitet. Vsaka na videz trdna,

⁴ Postmodernizem je v tem pogledu smer v družboslovju in filozofiji, ki je na svojem vrhuncu v drugi polovici 20. stoletja dovršila Nietzschejevo »smrt Boga«. S to postmodernistično deklaracijo je »Pajčevinar duha«, kot Nietzsche rad poimenuje samega sebe, zasejal dvom v dojemanje resnice o človeku in svetu, ki se sklicuje na »absolutne« znanstvene, moralne in/ali verske predpostavke. Ta deklaracija naj bi v prvih desetletjih 20. stoletja v znanosti in filozofiji prispevala k večji eksistencialni občutljivosti (hkrati tudi ontološki negotovosti), bolj svobodnemu izražanju idej, večji dovzetnosti za človekovo individualnost, uporabo zoper tradicionalne verske in moralne norme ter, ne nazadnje, k novim smerem v umetniškem in znanstvenem diskurzu.

trajna in univerzalna miselna formacija, ki se nanaša na družbo in/ali človeka, je v svojem jedru (če jedro sploh ima) nestabilna in predstavlja začasno ravnovesje v vzpostavljanju vozlišč ali – kot bi dejal Lacan (2006) – »točk prešitja«. Po mnenju poststrukturalistov noben miselni sistem ali koncept ne more biti neoporečen ali dokončen, vedno ga je mogoče spremeniti. Poststrukturalizem je izostril in nadgradil poglede, ki jih je zastopal že njegov predhodnik strukturalizem. V teoretično-političnem pogledu lahko poststrukturalizem (in dekonstruktivizem) razumemo kot interpretativno tehniko in prakso, ki nasprotuje načinu mišljenja z jasno izraženo težnjo po totalnosti in univerzalnosti. Pogled skozi »zizalo« poststrukturalizma je (potencialna) grožnja vsakovrstnim avtoritetam, ki se utegnejo lažno prikazovati kot legitimne (Edgeworth, 2003; Macey, 2000; Wicks, 2003).

Družboslovni mainstream je postmodernizmu izrazil nenaklonjen. Eden od razlogov za zavračanje naj bi bil »težje razumljivi« jezik, ki ga govorijo postmodernisti; zaradi številnih metafor, parabol, metonimij, neologizmov itn. naj bi se preveč razlikoval od konvencionalnega znanstvenega jezika (Litowitz, 1997). Nekateri mainstream družboslovci so v svojih prikazih in ocenah v postmodernizmu prepoznali anti-humanizem, nihilizem, relativizem, anti-liberalizem, konservatizem itn. (Best in Kellner, 1991; Edgeworth, 2003; Litowitz, 1997). Postmodernizem je po njihovem prepričanju intelektualni krč, populizem, anti-filozofija, anti-teorija, anti-znanost, celo glas apokalipse (Best in Kellner, 1991). Tudi tradicionalna kritična družbena teorija nad »novo paradigmo« ni pretirano navdušena. Ugledni nemški družboslovec, predstavnik znamenite Frankfurtske šole Jürgen Habermas je protagoniste postmodernizma razglasil za »*the dark writers of the bourgeoisie*«. Projekt moderne in razsvetljenstva je po njegovem mnenju ostal nedokončan in ga zato kaže braniti pred napadi neokonservativnega postmodernizma. Odklonilno stališče postmodernističnih teorij do modernega uma je po njegovem prepričanju napačno in je predvsem posledica specifičnega (negativističnega) dojemanja nekaterih anomalij modernosti (Habermas v Best in Kellner, 1991). Na silovit odpor do postmodernizma naletimo tudi pri Alexu Callinicosu. Ta je med drugim zapisal, da so postmodernistični pisci, ki naj bi s svojimi besedili nakazovali »nove čase« in »tektonske premike« v družboslovju, nagnjeni k pretiravanju. Protagonisti postmodernizma po njegovem pripadajo razočarani generaciji revolucionarnih intelektualcev s konca šestdesetih let, ki so postali »novi srednji razred« (Callinicos, 1989). Neizprosno je na primer tudi Giddens, ki ga pri postmodernistih moti relativističen pogled na družbo in človeka. Postmodernistična teorija se po njegovem mnenju bistveno preveč posveča spoznavnoteoretskim problemom znanosti in vprašanju identitete, mnogo premalo pa konkretnim korakom, ki bi izboljšali sodobni svet (Giddens, 1990).

Tudi bera bolj in manj hudih obtožb in diskvalifikacij na rovaš predstavnikov postmodernizma (ti so svojo pripadnost tej ali kakšni drugi teoretski usmeritvi praviloma zavračali) je nadvse bogata. Foucaultu so na primer očitali, da je anarhist, nihilist, konservativec in celo militant (Rabinow, 1984). Podobno »naklonjenost« je doživel tudi Lyotard, ki naj bi menda bil konservativec in nihilist, za nameček pa tudi betežni liberalec, cinik in intelektualni terorist (Best in Kellner, 1991). Najslabše med vsemi jo je, kot se zdi, odnesel Derrida. Hari (2004) mu ob nihilizmu, konservatizmu in anarhizmu očita šibko sposobnost filozofske argumentacije, bizarnost, pretiravanje ter »smisel« za prazno govornje (blebetanje), uničevanje jezika in intelektualno dekadenco. Derrida je po njegovem mnenju mislil, da je vse nesmiselno, pri čemer naj bi se trudil, da bi svojim pogledom nadel videz globine, čeprav so bili v resnici trivialni. Njegova jezikovna teorija naj bi imela katastrofalne učinke. Mnogi mladi intelektualci naj bi zaradi njega blodili v slepi ulici (Hari, 2004).

Nekateri družbeni teoretiki so postmodernizmu precej bolj naklonjeni. Postmodernizem označujejo kot novi humanizem, avantgardizem, kot glas svobode v humanistiki in družboslovju. Po prepričanju najbolj gvoventih zagovornikov postmodernizem ni zgolj nova paradigma ali nova smer, temveč zgodovinski preobrat v umetnosti, filozofiji, humanistiki in družboslovju (Best in Kellner, 1991; Edgeworth, 2003; Lyotard, 2002, 2004). Naposled je prav omeniti tudi bolj ali manj nevtralnno definicijo, po kateri je postmodernizem paradigma, ki razglašča konec ideologije, umetnosti, demokracije, države blaginje, avtorja, človeka ipd. Postmodernizem naj bi bil v vseh svojih bistvenih značilnostih nadaljevanje oziroma podaljšanje moderne in ne prinaša »nič revolucionarno novega« (Best in Kellner, 1991). Jameson na primer meni, da je postmodernizem kratko malo kar »kulturna logika poznega kapitalizma« in, posledično, kulturna dominantna sodobnega sveta. To stališče pisec podkrepi s tezo, da postmodernistični »upor proti vsemu« dandanes ne vznemirja nikogar več, skratka, da je sprejet in institucionaliziran v uradno kulturo zahodne družbe. Po njegovem mnenju mnoge značilnosti postmodernizma v popolnoma razviti obliki zasledimo že v modernizmu (Jameson, 2001). Po Kaufmannovem mnenju lahko zmernejše ideje in poglede postmodernizma razumemo kot zavračanje tiste modernosti, ki je svobodo razumela tako, da jo je naposled tako rekoč ukinila (Kaufmann, 1994).

Kritiki postmodernizmu med drugim očitajo, da ob tem, ko zavrača esencialističen in univerzalističen način mišljenja in koncipiranja resničnosti, počne prav to: njegovi protagonisti naj bi skoraj brez izjeme kazali izrazito težnjo po izrekanju univerzalnih in vseobsegajočih (»metafizičnih«) resnic, ki so izključujoče do drugih resnic o družbi in človeku (Edgeworth, 2003; Litowitz, 1997). Tem kritikam vsak po svoje odgovar-

jata Jameson in Lyotard. Jameson opozarja, da se je modernizmu z začetka prejšnjega stoletja godilo podobno kot zdaj postmodernizmu – tudi njega so zavračali (Jameson, 2001). Tudi Lyotard se strinja, da je postmodernizem brez dvoma del moderne. Postmodernizem po njegovem mnenju – tu je na delu svojevrsten paradoks – ni modernizem na svojem koncu, temveč vedno modernizem v stanju porajanja. Meni, da modernost poteka »v odmiku od realnega«, vendar ob tem noče nečesa, kar bi nasprotovalo umu, kar bi bilo kratko malo iracionalno. Postmodernizem je proti racionalističnim prisilam moderne, ki vodijo v total(itar)ni (raz)um (Lyotard, 2004). Če je postmodernizem torej del moderne, je potemtakem kljub svojim ničejanskim koreninam tudi – tu kaže pritrditi Wardu (1997) – del kantovske tradicije v zgodovini zahodnega mišljenja.

Ta uvid velja za konec našega prikaza še malce izostriti. Foucault (2007) v kratkem komentarju Kantovega članka *Kaj je razsvetljenje?* ugotavlja, da razsvetljenstva in moderne ne kaže razumeti kot epohe, ki je nasledila neko bolj ali manj navivno predmoderno. Bolj kot zgodovinsko obdobje kaže modernost razumeti kot držo (*attitude*), kot način mišljenja in občutenja, vednosti in delovanja. Kant je razsvetljenje definiral – tako Foucault – kot »izhod«, kot »pot ven«, kot proces, ki nas vodi iz »nezrelosti«, tj. sprejemanja te ali one avtoritete, da bi nas vodila na področjih, ki zahtevajo rabo uma. Foucault opozarja, da je Kant poudaril dva bistvena etična in politična pogoja, pod katerima lahko človeštvo ubeži svoji nezrelosti: prvi je, da sta domena pokornosti in domena rabe uma jasno razločeni, pri čemer – to je drugi pogoj – raba uma ni katera koli raba uma, temveč zgolj tista, pri kateri um z izjemo samega sebe nima nobenega drugega cilja in pomeni razmišljanje zaradi razmišljanja samega.⁵ Razsvetljenje je treba razumeti kot prehod človeštva v status odraslosti, kot trenutek, ko bo človeštvo uporabilo svoj um, ne da bi se podredilo katerikoli avtoriteti (Foucault, 2007). Zdi se, da postmodernizem počne natanko to, zato nemara ni samo del moderne, kot ugotavlja Lyotard (2004), temveč tudi del razsvetljenstva. Nemara bi lahko celo rekli, da je postmodernizem razsvetljenje moderne, saj ponovi gesto razsvetljenstva: z njegovim opozarja-

⁵ Kant (v Foucault, 2007) uvede razloček med zasebno in javno rabo uma. Raba uma je zasebna, kadar je tisti, ki ga uporablja, »zobnik v stroju«, tj. kadar mora v družbi opravljati neko vlogo ali opravilo (ko je župnik, vojak ali uradnik (dodajmo: učenjak), ko razmišlja, a hkrati uboga. Čeprav pri zasebni rabi uma ne gre za slepo pokorščino, se mora um v tem primeru prilagoditi okoliščinam, podrediti se mora vnaprej predvidenim posebnim ciljem (tu ne more biti svobodne rabe uma). Svobodna raba uma je prisotna takrat, ko nekdo razmišlja le z namenom, da uporablja svoj um, samo tedaj je raba uma svobodna in samo v tem primeru gre lahko po Kantu za razsvetljenje. Kantov zasutek je antiteza svobod(n) i misli, ki vlada dandanes in gre približno takole: lahko mislite, kakor želite, dokler se pokoravate, kot je treba (Foucault, 2007).

njem na zmote in zablode moderne in z iskanjem novih/alternativnih poti razvoja družbe in človeka smo – če nič drugega – postali za odtenek »zrelejši«.

Zdi se, da to, kar smo splošno zapisali v zvezi s postmodernizmom, večinoma velja tudi za postmodernistično kriminologijo, tj. za teorije, koncepte in poglede, ki jih želimo prikazati v nadaljevanju pričujočega sestavka.

3 Očrt postmodernističnih in poststrukturalističnih kriminoloških teorij

3.1 Splošne opazke

Postmodernizem in poststrukturalizem naj bi – tako Henry in Milovanovic (1996, 2010) – v (kritični) kriminologiji povzročila »molekularno revolucijo«. Postmodernistični in poststrukturalistični pristopi v teoretski kriminologiji temeljijo na podmeni, da se je tip refleksije »zločina in kazni«, ki je prevladal v moderni dobi bolj ali manj izpel. Znanstveni instrumentarij, ki je začel nastajati pred dobrimi dvesto leti (ob genezi moderne družbe), v po(st)modernej družbi za razumevanje zločina, kriminala, prestopništva in odzivanja na te pojave, po prepričanju postmodernističnih kriminologov ni več ustrezen. »Diskurzivni obrat«, ki naj bi ga v sodobno teoretsko kriminologijo prinesla postmodernizem in poststrukturalizem, vključuje vpeljavo novih in eksperimentalnih (»nomadskih«) načinov znanstvenega preučevanja kriminalitete (Henry in Milovanovic, 2010).⁶

Uvodoma velja opozoriti, da na relevantne postmodernistično »obarvane« kriminološke uvide naletimo že pri Nietzscheju (zanj smo zgoraj ugotovili, da je bil postmodernist *avant le lettre*) in pri prvi generaciji postmodernistov (pri Foucaultu, Lyotardu, Baudrillardu, Derridaju itn.). Skupna značilnost njihovih kriminoloških pogledov je, da so razdrobljeni, da niso sistematični in da ne predstavljajo celovite kriminološke teorije.

Nietzsche se v svojih besedilih loteva nekaterih najpomembnejših kriminoloških pojmov in konceptov (zločina in zločinca, krivde, odgovornosti, kazni ipd.), pri tem pa nameni največ pozornosti problemu kazni in kaznovanja. »Dodana

⁶ To izhodišče postmodernistične kriminološke teorije sovpada z Lyotardovo (2002) opazko (glej zgoraj), da bi moral znanstveno vednost v prihodnje prevevati nov duh znanosti, ki se bo legitimiral s paralogijo kot nasprotjem inovacije, z radikalnim pripoznanjem razlike, lokalnosti, odprte sistematike, kompleksnosti, antimetode itn. ter z zanimanjem za nedoločljivo, nepredvidljivo, za rob, za konflikt, za paradoks.

vrednost« Nietzschejeve kriminološke refleksije je v postavitvi premisleka o kaznovanju onstran ustaljenih načinov opredeljevanja »bistva« kazni, njene moralne (ne)upravičenosti in njene funkcije, tj. onstran antagonizma utilitarizem-retributivizem, ki ga najdemo v uvidih Kanta, Hegla, Beccarije, Bentham, Durkheima in nekaterih drugih. Zgolj za ilustracijo: če Kantove in Heglove poglede ter poglede nekaterih drugih filozofov (npr. tudi Žižka) postavimo na skupni imenovalc, ugotovimo, da je za retributiviste (omenjeni so vsi po vrsti retributivisti) kazen neizogibna za zagotavljanje morale, pravičnosti in svobode in da obenem zagovarjajo kaznovanje in represijo *in extremis* (tj. smrtno kazen). Nietzscheju, v nasprotju z njimi, za omejene svetine humanizma na prvi pogled ni dosti mar, a kljub temu kaznovanju nasilju ne zaploska. Kvečjemu narobe: če se še tako trudimo, v njegovih spisih ne bomo našli na fragment, ki bi ga naredil za zagovornika smrtnih kazni. Tudi do temeljnih podmen utilitarne ideologije kaznovanja je Nietzsche skeptičen. Zanj je utilitarizem slaba filozofija, ker je ahistoričen in instrumentalen. Kazen je po njegovem videzu kompleksen fenomen, ki implicira zgoščanje različnih »pomenov«, »ciljev« in »interpretacij«: določena koristnost oziroma namembnost kazni je za Nietzscheja samo znak za to, da je v nekem času in prostoru določena volja do moči prevladala nad drugo in stvari vtisnila pomen neke funkcije (Flander, 2010a, 2010b, 2011; Linarelli, 2008).

Menimo, da ima zanimive in koristne posledice za sodobno kriminološko in še zlasti penološko (samo)refleksijo tudi Nietzschejeva kritična epistemologija oziroma njegova kritika moderne znan(stven)osti. Z Nietzschejem nastane potencial konstituiranja nove »resnice« o kaznovanju, nove resničnosti kaznovanja in nove penologije, ki je v temelju imoralistična, neesencialistična in metahumanistična. Drugače rečeno, v luči Nietzschejeve kritike moderne znanosti se penologija kot znanost de- in rekonstituirata. Nietzsche v svojo refleksijo namesto zgodovine vpelje genealogijo kazni, ki se zoperstavlja ustaljenemu »metazgodovinskemu« pogledu, opiranju na metafizične koncepte in univerzalne teleologije. Njegov zasutek antecedira poststrukturalistično kritiko jezika in avtonomnega subjekta. Slednji je, kot bomo videli v nadaljevanju, eno temeljnih sidrišč moderne kriminološke refleksije in eden temeljnih gradnikov razsvetlensko-humanistične tradicije kazenskega prava (Flander, 2010a, 2010b, 2011; Halsted, 1981; Skinner, 2006).

Nietzschejeva refleksija kaznovanja je med drugim vplivala na Foucaulta (v njegovih delih zasledimo veliko aluzij na Nietzscheja). O implikacijah in pomenu nekaterih njegovih del za sodobno kriminologijo je bilo prelitega že ogromno črnilo. Foucaultova (2004) genealogija zaporne kazni – v nasprotju z raziskovanjem zgodovine kazni in kaznovanja, ki prevladuje v razsvetlensko-humanistični tradiciji – ne prika-

zuje razvojne kontinuitete kaznovanja od okrutnih k bolj ali manj humanim kaznim, temveč pokaže, da so bile spremembe kaznovalnega sistema na prehodu iz 18. v 19. stoletje odsev transformacije monarhičnega režima oblasti v moderni režim disciplinske oblasti. Schapiro in Schwan (2011) opozarjata, da se Foucaultov pogled bistveno razlikuje od pogleda uradne zgodovine, v katerem je zapor zaprta ustanova z obroba družbe, v katero so postopoma pronicala spoznanja drugih (osrednjih) institucij družbe. Foucaultova poanta je kvečjemu nasprotna: na obrobju, tj. v zaporu, je mogoče opazovati na delu oblastne mehanizme, ki subtilno prečijo celotno družbo (Schapiro in Schwan, 2011). Čeprav se zdi, da je Foucaultov kompleksen in večplasten uvid v anatomijo modernega režima disciplinske oblasti precej temačen, je v njegovi genealogiji konstantno prisotno iskanje možnosti, da bi presegli sedanjost in ustvarili post-disciplinsko družbo (Golder in Fitzpatrick, 2009).

Poudariti velja tudi Foucaultovo (2008a, 2008b, 2008c) »arheologijo vednosti« oziroma njegovo problematizacijo resnice, diskurza in epistemov. Ta ima podobne implikacije kot Nietzschejeva kritika moderne znanosti – tudi z njo se kriminologija in penologija de- in rekonstituirata. Kriminologija je v foucaultovski perspektivi eden od načinov, s katerimi je človek v zahodni družbi oblikoval (znanstveno) vednost o sebi in svojem odnosu do zločinov in kazni. Kot oblika (znanstvene) vednosti je »igra resnice«, ki ni boj za vse tiste resnice o zločinih in odzivanju nanje, ki so »tam nekje« in jih je zato treba z »znanstveno metodo« odkriti, ampak – prosto po Foucaultu – »sistem predpisanih postopkov« za proizvodnjo, regulacijo, kroženje in distribucijo diskurzov o človekovih »stranpoteh« in o tem, kako naj se družba nanje odzove. Če se katera koli »disciplina vednosti« poglobi sama vase, če izpraša »nezavedno lastne vednosti«, ugotovi (tako Foucault), da njena vednost ni nevtralna (po Foucaultu ni volje do vednosti in ni spoznanja, ki ne bi temeljilo na volji do moči), da ni prosta vsake strasti in se ne približuje univerzalni resnici (vednost, ki ni dogmatska, se odreče vzpostaviti in uveljaviti avtonomnega subjekta spoznanja). Red, ki ga v znanstveni diskurz (potemtakem torej tudi kriminološki diskurz o zločinih in odzivanju nanje) vnašajo znanstvene discipline (njihove dominantne usmeritve, teorije in koncepti), je po Foucaultu hkrati tudi redčenje diskurza. Resnica o družbeno odklonskih ravnanjih in odzivanju nanje, ki jo proizvaja »uradna« kriminologija, je posledično bolj ali manj speta z učinki oblasti. V foucaultovski perspektivi se ključna vprašanja kriminologije ne postavijo na osi teorija–praksa, temveč na osi vednost–oblast (Foucault, 2008a, 2008b, 2008c).

Zanimive parcialne kriminološke uvide, kot rečeno, zasledimo tudi pri drugih najpomembnejših postmodernistih prve generacije. Zgolj v ilustracijo: Baudrillard (2005) v re-

fleksiji na teroristični napad na ZDA 11. septembra 2001 med drugim ugotavlja, da je »sveto združenje proti terorizmu« in »izganjanje zla«, ki je sledilo »absolutnemu dogodku«, sovpadalo s kolektivno nezavednim občutkom zadovoljstva ob opazovanju bolečine, ki jo je napad prizadejal svetovni super-sili oziroma svetovnemu hegemonu. Pisec trdi, da se človek ne more izogniti zavestni ali vsaj nezavedni želji po uničenju sile, ki je postala tako hegemonična, kot je tisto, kar sta poseblyala »dvojčka«. V kolektivnem nezavednem naj bi nastalo zavedanje, da »prav hegemoničnost te sile povzroča velik del nasilja in krivic, s katerimi je prežet sodobni svet«. Ob tem dodaja, da je to, da se je ta naša želja (in z njo teroristična domišljija, ki je v vseh nas) naselila v kolektivnem nezavednem, posledica dejstva, da je ta želja nesprejemljiva za zahodnjaško moralno vest. Želja po uničenju hegemonične sile (ta »temačni predmet poželenja«) po piščevem mnenju ni bila prisotna samo pri izkoriščanih oziroma pri tistih, ki so pristali na napačni strani svetovnega reda, ampak je tudi v srcu tistih, ki si v obstoječi konstelaciji svetovnega reda razdeljujejo koristi. Alergija na vsako ultimativno ureditev in hegemonično silo je univerzalna in po Baudrillardovem mnenju je »dvojček« to »alergijo« do popolnosti utelešal: »Konec koncev so to storili oni, mi pa smo to hoteli« (Baudrillard, 2005).⁷ Zahodni hegemonični sistem po Baudrillardovem mnenju sam ustvarja objektivne pogoje za brutalne povračilne ukrepe: drugega sili v spremembo pravil igre in nova pravila so krvoločna. Terorizem je – tako pisec – »senca, ki jo meče katerikoli sistem absolutne nadvlade« (Baudrillard, 2005).

Pri Nietzscheju in pri prvi generaciji postmodernistov je v zadnjih dvajsetih letih navdih za svoje kriminološke refleksije našel marsikateri radikalni kriminolog. Protagonisti postmodernistične kritične kriminologije se v svojih delih sklicujejo na dekonstruktivizem (Derrida), saussurovsko lingvistiko, psihoanalitično semiotiko (Lacan), shizoanalitiko in rizomatiko (Guattari in Deleuze), perspektivizem, genealogijo in imoralizem (Nietzsche), koncepte diskurza, biopolitike in disciplinske družbe (Foucault), teorijo radikalnega pluralizma (Laclau in Mouffe) in še bi lahko naštevali. Navdih za svoje kriminološke refleksije so torej očitno našli v imaginariju postmodernistične in poststrukturalistične kritike moderne družbe in modernih znanosti, ki je začela nastajati z Nietzschejem in prvo generacijo (francoskih) postmodernistov. Poleg tega se sklicujejo tudi na nekatere novejšje teorije in koncepte, do katerih se je dokopala kvantna fizika (Gödllov teorem nepopolnosti, Thomova teorija katastrofe, Youngova teorija kaosa itn.) (Arrigo, 2010; Henry in

Milovanovic, 1996, 2010; Kanduč, 1997; Milovanovic, 2010; Walker, 2010; Young, 2010).

Postmodernistična kriminološka produkcija narašča iz leta v leto. Spoznanja in razlage postmodernističnih kriminoloških del so našla svoje mesto v učbeniških prikazih in polemičnih ocenah kriminološkega mainstreama. Postmodernistična dela s področja pravne teorije in kriminologije so poleg majhnih in manj znanih začele izdajati tudi velike založniške hiše (npr. Ashgate, Sage itn.). Na nekaterih uglednih svetovno znanih fakultetah in univerzah (npr. Birkbeck) so nastala neuradna središča postmodernistične pravne teorije in kriminologije. Kljub temu je bil do zdaj vpliv postmodernistične kriminologije na kriminalitetno politiko in reforme kazenskega pravosodja neznaten oziroma ga ni bilo. V akademskem okolju, ki ga tako in drugače obvladuje kriminološki mainstream, postmodernistični kriminologi ostajajo bolj ali manj marginalizirana in izolirana skupina kritično mislečih intelektualcev. Nekatere reprezentativne uvide teh »ezoterikov« bomo prikazali v nadaljevanju pričujočega sestavka.

3.2 »'Cut' of *réalité*«: kratek prikaz reprezentativnih pogledov postmodernističnih kriminologov

Skupna značilnost postmodernističnih kriminoloških teorij je, da se njihovi pristopi in pogledi ne omejujejo zgolj na kriminološka vprašanja *stricto sensu*, temveč tudi na širši družbeni in pravni kontekst kriminalitete in kriminalitetne politike ter ne nazadnje na epistemološke probleme kriminologije kot družboslovne discipline. Henry in Milovanovic (1996, 2010) se v svoji različici postmodernistične kriminološke teorije – nanjo smo opozorili že v uvodu pričujočega prispevka – osredotočita na dialektiko med kriminaliteto in mehanizmi njenega preprečevanja in zatiranja na eni ter družbo in njenimi agenti na drugi strani. Njuna »konstitutivna kriminologija« med drugim izhaja iz predpostavke, da je kriminaliteta proizvod družbenih diskurzov. Kriminologija bi se po njunem mnenju morala odreči ustaljenim načinom raziskovanja mikro (individualnih) in makro (strukturnih) vzrokov kriminalitete, tj. načinom ustvarjanja »resnice« o kriminaliteti, ki so prevladali v konvencionalni »demokratski« in tradicionalni kritični kriminologiji. Konstitutivna kriminologija se v nasprotju s tradicionalno osredotoča na simbolno-diskurzivno stran premisleka in govora o kriminaliteti. Zanimajo jo načini oziroma prakse, s katerimi družbeni agenti soustvarjajo »tisto«, kar nato dojemajo kot kriminaliteto. Pozornost konstitutivnega kriminologa in konstitutivne kriminologije je torej namenjena ustvarjanju kriminalitete skozi diskurze o kriminaliteti – v njenem raziskovalnem »aparatu« je kriminaliteta »tekst«, ki ga spišejo družbeni agenti. Konstitutivna kriminologija odreče kriminaliteti avtonomijo, opusti njeno eviden-

⁷ Baudrillard (2005) opozori na dve plati iste medalje: »spektakel terorizma« in »terorizem spektakla«. Če ni nič drugega, o tem »temačnem predmetu poželenja«, o tej »fantazmi« priča univerzalna privlačnost hollywoodskih filmov o katastrofah, ki je po njegovem mnenju primerljiva s privlačnostjo pornografskih filmov.

tiranje, razgradi (dekonstruira) logocentrizme tradicionalne kriminologije (binarna nasprotja racionalno/iracionalno, objektivno/subjektivno, objekt/subjekt, središče/obrobje ipd.) in naposled začrta nov diskurz o kriminaliteti. Prakse ustvarjanja resnice in realnosti o zločinih in kaznih skozi molarne (statične) diskurze o kriminaliteti (»diskurz nadzora«, »organizacijski diskurz«, »pravni diskurz« itd.), ki so prevladale v konvencionalni in tradicionalni kritični kriminologiji, konstitutivna kriminologija nadomesti s »trans-praksami« (*transpraxis*) oziroma z diskurzom, ki je dinamičen, dovzeten za razliko, spremembo, ironijo, paradoks in alternativo, tj. z diskurzom, ki je, kot sta zapisala avtorja, dovzeten za nove oblike *sebstva* in *sociusa* (Henry in Milovanovic, 2010).

Arrigo in Milovanovic (2009) v knjigi *Revolution in penology: Rethinking the society of captives* demonstrirata, kako je v kriminološki teoriji in praksi mogoče preseči težnje po totalnosti in singularnosti, tj. statične/molarne koncepte, teorije in identitete, ki kriminološki refleksiji vsiljujejo rigidne koordinate in omejitve tega, kar kriminologija je in kar bi lahko postala. Pri tem izhajajo iz podmene, da vsakokratna kriminološka vednost ne predstavlja konca, ampak začetek opomenjevanja (*departure in meaning*). Ničelna točka postmodernističnih in poststrukturalističnih pristopov v teoretski kriminologiji naj bi bil »'cut' of *réalité*«, rez s »fenomenologijo obstoječega«, prelom z obstoječo zgodovinsko, jezikovno in ideološko konstrukcijo »zločinca«, »zločina« in »kazni«. Arrigov in Milovanovicev (2009) teoretski maneuver v širšem kontekstu družbene refleksije implicira aktiviranje kritične fenomenološke analize vladajoče politično-ekonomske in kulturno-zgodovinske reprezentacije realnosti, identificiranje simbolnih, jezikovnih, materialnih in kulturnih dejavnikov konstitucije *sebstva* in *sociusa*, sprostitve aktivnega energetskega toka (na primer radikalne verzije zasnutka družbene pravičnosti, »etike tujca« ipd.) kot alternative prevladujočemu reaktivnemu toku (sistemski logiki/retoriki, »etike sence« itn.), Deleuzovo in Guattarijevo strategijo deteritorializacije in reteritorializacije in še bi lahko naštevali (Arrigo in Milovanovic, 2009).

V zadnjih dveh desetletjih so bile poleg pečice postmodernističnih kriminoloških monografij objavljene tudi številne postmodernistične znanstvene razprave. Nekatere od teh razprav sta Arrigo in Milovanovic (2010) zbrala v zborniku *Postmodernist and post-structuralist theories of crime*. Arrigo (2010) v razpravi *The peripheral core of law and criminology: On postmodern social theory and conceptual integration* v izhodišče svojega premisleka postavi tezo, da so v tradicionalni moderni kriminologiji prevladali koncepti, ki izhajajo iz funkcionalizma in sistemske teorije (kriminologi, kot so Durkheim, Weber, Merton in nekateri drugi imajo po njegovem mnenju sidro v Luhmanovi sistemski teoriji). Kriminološke teorije so se v preteklosti opirale na kategorije,

kot so urejenost, normativnost, linearnost, pozitivnost, homogenost, predvidljivost, jasnost, stalnost, konsenz, enotnost ipd. Ti pojmi so zamejevali horizont kriminološkega in penološkega premisleka. Za teorije in koncepte, ki jih ponuja postmodernistično in poststrukturalistično navdahnjena »nova« kriminologija, je značilna prav nasprotna »logika«: zavračanje linearosti, predvidljivosti, rigidnosti in formalizma. Njene teorije se sklicujejo na aksiome, kot so »predvidljiva nepredvidljivost«, »urejen nered«, razlika, nestrinjanje, spontanost, eksperimentiranje, sublimacija itn. Postmodernistična kriminologija in penologija izhajata iz predpostavke, da je svet zločina in kazni kontingenten, dinamičen, nepredvidljiv in naključen, da nas kvantna fizika (teorija kaosa, teorija katastrofe, Gödlov teorem itn.) uči, da svet ni statičen in logično urejen, da ni svet, ki ga lahko (ne da bi mu delali krivico) z »znanstvenim pristopom« zreduciramo na racionalne/logične razsežnosti, in da ga zato tradicionalna kriminologija s svojim rigidnim znanstveno-spoznavnim aparatom ne more legitimno zaobjeti.

Arrigo (2010), nadalje, izhaja iz predpostavke, da so družbene vloge odprte in fleksibilne, da identiteta nikoli ni statična, nespremenljiva in dokončna, da je kontinuirano izpostavljena razliki in potencialu preobrazbe. Pisec ugotavlja, da v tradicionalni (modernej) kriminologiji naletimo na obratno logiko: posamezniki so obravnavni kot devianti ali konformisti, kriminalci ali poštenjaki, obsojeni ali oproščeni, geji ali »straights« itn. Razhajanje med tradicionalno in »novo« kriminološko znanostjo je po piščevem videnju še zlasti očitno pri zasnovi subjektivnosti. V razsvetljenski miselni tradiciji je subjekt avtonomen, racionalen in odgovoren individuum. V postmodernistični teoriji racionalistično in mehanicistično kartezijansko koncepcijo avtonomnega subjekta nadomesti nedeterminiran, razsrediščen in heteronomen individuum. Obvladujejo ga sile, ki jih proizvaja družbeno in individualno nezavedno. Subjekt je proizvod oziroma učinek nepregledne množice označevalcev v družbenem diskurzu, vpet je v družbeno-simbolno mrežo in je brez lastne avtonomije.⁸ Na teh predpostavkah skušata postmodernistična kriminologija in kazensko-pravna teorija de- in rekonstruirati nekatere temelj-

⁸ Zаметke postmodernistične kritike razsvetljenskega koncepta avtonomnega subjekta/individua med drugim zasledimo že pri Nietzschejevi kritiki modernega (»zadnjega«, »grdega«) človeka, Freudovem konceptu nezavednega in pri Marcuseju (ta je v svojem delu *Eros in civilizacija* pokazal, da so že Freudove raziskave človekovega nezavednega postavile pod vprašaj eno izmed najmočnejših ideoloških trdnjav moderne zahodne kulture, namreč koncepcijo avtonomnega individuumu) (prim. Kanduč, 1994b). V nasprotju z radikalno različico postmodernizma, ki je razglasila »smrt subjekta«, zmernejša različica subjektu znova pripiše potencial relativne avtonomije in svobode s tem, ko ga de- in re-konstruira.

ne kategorije modernega kazenskega prava: zločin, zločinca/storilca, krivdo, odgovornost, kazni itn. Tudi vloga koncepta »želje« (*desire*) se v konvencionalnem modernem in postmodernističnem znanstvenem in kriminološkem imaginariju pomembno razlikuje. Če za moderno znanost velja, da je željo (in v povezavi z njo instinkte, domišljijo, sublimacijo) v imenu razuma detersitorializirala, odrinila na rob ali izločila, postmodernizem naredi ravno narobe – željo (instinkte, domišljijo, sublimacijo itd.) emancipira. V diskurzu znanosti ji dodeli osrednje mesto. Tudi jeziku in diskurzu poststrukturalizem vtisne novo dimenzijo. Jeziku pripiše neko izvorno nasilje – jezik vsak pojem »nasilno« reducira, razkosa in vključi v polje pomena. Jezik je hegemon, ki vpelje simbolni red, določeno razkritje sveta, določen režim resnice. Vsak konkreten prostor jezikovnega diskurza je utemeljen na nasilni gesti vsiljenja »diskurza gospodarja«. Tudi v kriminološkem znanstvenem diskurzu ima jezik »diktatorsko« pozicijo – »vzroki kriminalitete«, »dokazno breme«, »materialni dokaz«, »naklep«, »izvedensko mnenje«, »krivda« in drugi kriminološki oziroma kazenskopravni instituti v svoji konkretni vsebini odsevajo režim resnice, ki je nastal na temelju »diskurza gospodarja«. Da bi odstrli in raziskali simbolno nasilje jezika, potrebujemo – tako Arrigo (2010), ki se na tem mestu poenoti s Henryjem in Milovanovicem (1996, 2010) – konstitutivno kriminološko refleksijo. Naloga konstitutivne kriminologije (»kriminologije tujca«) je de- in re-teritorializacija diskurza, tj. opustitev stare in artikuliranje nove (alternativne) vednosti o zločinu, kazni, nadzoru in nasilju, nove kriminološke etike (»etike Drugega«), skratka, artikuliranje novega režima resnice in pravičnosti na področju kriminalitetne politike in kazenskega pravosodja, ki bi v navezi s podobnimi pristopi in prijemi v nekaterih drugih sferah vednosti lahko prispeval k naprednim družbenim spremembam (Arrigo, 2010).

Med pomembnejše objave s področja postmodernistične kriminologije spada tudi Milovanovicev (2010) članek *Postmodern criminology: Mapping the terrain*, ki je prav tako vključen v omenjen zbornik. Pisec v njem podrobneje predstavi »alternativne metode« in »konceptualna orodja«, ki naj bi jih pri svojih analizah uporabljala afirmativna postmodernistična kritična kriminologija. Referenčni okvir teh metod in orodij so, kot pojasni pisec, teorija kompleksnosti, teorija kaosa, teorija katastrofe, topološka teorija, diskurzivna analiza in psihoanalitična semiotika. Avtor med drugim na osnovi konceptov in postopkov iz matematike in kvantne fizike (bifurkacijski diagram, iteracijska metoda, Mandelbrotova množica itn.) izdelava podlago za oblikovanje alternativnih konceptualnih orodij in metod postmodernistične kriminološke analize. Cilj uporabe novih orodij in metod ni vzpostavitev linearnih formacij, reda in ekvilibrija (homeostaze), ki je značilna za konvencionalno družboslovno analizo, temveč vzpostavitev nelinearnih učinkov in reda v neredu (*orderly disorder*).

Pisec opozori, da se njegova afirmativna kriminološka analiza bistveno razlikuje od nihilistične verzije kriminološkega postmodernizma, ki je fatalistično razglašal »konec subjekta«. Skupni imenovalc uporabe alternativnih orodij in metod v kriminološki teoriji je dekonstrukcija obstoječih konstelacij družbenega reda, ki omogočajo in prikrivajo zatiranje določenih posameznikov in skupin. Pisec zastopa stališče, da potrebujemo (re)konstrukcijo novega družbenega reda, ki bo bolj human in manj krivičen. Milovanovic (2010) razpravo, ki je izrazito teoretska, sklene z opazko, da tega cilja ne bo mogoče doseči s teoretičnim razglabljanjem. Potrebujemo pozitivno akcijo oziroma – lakanovsko rečeno – »odločilnost znaka«, ki bo na preseku Imaginarnega, Simbolnega in Realnega.

Nekatere od preostalih razprav iz Arrigovega in Milovanovicevega (2010) zbornika bomo na tem mestu zgolj omenili. Podobno sporočilo kot Milovanovicev (2010) članek imata Walkerjeva (2010) razprava *Advancing science and research in criminal justice/criminology: Complex systems theory and non-linear analyses* in Youngova (2010) razprava *Chaos theory and human agency: Humanist sociology in a postmodern era*. V zborniku poleg sestavkov, ki spadajo v domeno teoretične (kritične) kriminologije, zasledimo tudi nekaj člankov, ki prikazujejo možne načine aplikacije postmodernističnih kriminoloških pogledov v kriminalitetni in kaznovalni politiki in praksi. Wondersova (2010) v prispevku *Determinate sentencing: A feminist and postmodern story* z metodo »pripovedovanja zgodb« (kritika objektivnosti, uporaba novih konceptualizacij moči/oblasti ipd.) v feministični in postmodernistični prizmi analizira zgodbo o »determinate sentencing« v ameriški kaznovalni politiki in praksi od sedemdesetih let prejšnjega stoletja dalje. Williams (2010) v razpravi *The abrogation of subjectivity in the psychiatric courtroom: Towards a psychoanalytic semiotic analyses* v prizmi psihoanalitične semiotike kritično analizira kazenski sodni diskurz v postopkih sojenja osebam, ki naj bi bile duševno bolne ali motene. Pisec ugotavlja, da je v teh sodnih postopkih zaradi predhodno koordiniranih učinkov »klinično-pravnega« govora oseba toliko podrejena lingvistični kontroli, da naposled njeno sebstvo (individualnost) v celoti izpuhti. Tradicionalni pravni in psihiatrični diskurz po piščevem mnenju ustvari diskurzivno realnost, v kateri je oseba, ki je stranka v teh postopkih, *sine qua non* patološki pravni subjekt. Po avtorjevem mnenju v okoliščinah diskurza, ki se vzpostavi v teh sodnih postopkih, stranke v praksi bolj ali manj neuspešno uveljavljajo svoje temeljne pravice (Williams, 2010). V rubriko »aplikativni« kriminološki postmodernizem lahko naposled umestimo tudi Schehrovo (2010) razpravo *From restorative to Transformation: Victim-offender mediation as transformative justice*. Pisec zastopa stališče, da je koncept restorativne pravičnosti (*restorative justice*), ki se je v novejšem kazenskem pravu uveljavil kot »alternativa« klasičnim

kazenskim sankcijam (zaporni in denarni kazni), v svojem jedru disciplinski oziroma biopolitični koncept, ki skozi pretežno formalistični pravniški diskurz žrtev/storilec/mediator reproducira obstoječe odnose družbene moči in podrejanja ter posledično statične/molarne družbeno-kulturne norme in vrednote. Po njegovem mnenju potrebujemo koncept transformativne pravičnosti (*transformative justice*). Mediator mora biti »transformativni intelektualec«, ki bo znal de- in rekonstruirati identiteto »storilec« in »žrtev« kriminalitete. Mediator bi moral stranke kazenskopravnega spora spodbuditi k premisleku o tem, kdo so, kje so in zakaj so tam, kjer so v obstoječih asimetričnih konfiguracijah družbene moči in oblasti, ter naposled k prakticanju novih načinov konstitucije sebstva (Schehr, 2010).

V Arrigovem in Milovanovicem (2010) zborniku naletimo tudi na razprave, ki, kot se zdi, tako po vsebini in tudi po metodi odstopajo od večine zbranih del. Prej bi jih pričakovali v kateri drugi publikaciji, denimo s področja tradicionalne kritične kriminologije. Naposled ne gre spregledati (in še manj zamolčati), da se je v publikaciji znašel tudi članek (kdo ga je priobčil niti ni pomembno), ki nas je po nekaj prebranih odstavkih napeljal k sklepu, da je treba pritrčiti kritikom: nekatera postmodernistična kriminološki besedila so v resnici zapletena, težje razumljiva in dojemljiva ozki ciljni publikli (če sploh imajo publiklo). K sreči so izjema, ne pravilo (*sic!*).

4 Namesto sklepa: ob rob (kritični) kritiki postmodernistične kriminologije

Se postmodernističnim kriminologom res – kot ugotavlja Kanduč (1997) – ne posreči napraviti ničesar teoretično konsistentnega in koherentnega in ali res ne ponujajo ničesar kriminološko »novega«? Je Henryjeva in Milovanovicova (1996, 2010) »konstitutivna kriminologija«, ki naj bi bila poskus afirmativne artikulacije postmodernistične kriminološke teorije, res bizarna tvorba, namenjena predvsem akademskim kriminologom in kongresno-konferenčnemu turizmu? Ali postmodernistični »kriminalnopolitični projekt« res poskuša biti »ustvarjalen« in uporablja svoje pojme in »neologizme« predvsem zato, da bi »vzbudil vtis, da govori o nečem novem«? Ali res želi biti napreden, vendar na način, ki ga ne kompromitira v razmerju do »pomembnih drugih« v akademskem svetu? Ali res »ne daje realnih alternativ« in ali bi jih sploh moral dajati?

Čprav bo na vsa ta vprašanja na tem mestu težko zadovoljivo odgovoriti, velja na nekatera vsaj poskusiti (na nekatera smo, vsaj implicitno, odgovorili že v razpravi). V izhodišču je najbrž treba reči, da so omenjene opazke preveč splošene in kategorične, da bi jim lahko *sine qua non* prikimali.

Postmodernistična kriminološka refleksija je obsežen kalejdoskop pogledov, pojmov, problemskih sklopov, analiz, konceptov in teorij, ki se upirajo totalnosti in zaprti sistematiki, zato od njih ne moremo pričakovati in še manj zahtevati, da naj bodo kot »celota« urejeni, sistematični, koherentni in konsistentni. Namesto da jih »merimo« z vatli, ki so, kot smo videli, tako ali tako ena glavnih tarč postmodernistične kritike, bi se veljalo na postmodernistično kriminološko produkcijo ozreti v perspektivi, ki je onkraj tradicionalnih predstav o znanosti in teoriji. (Postmodernizem se, kot smo videli, tradicionalnemu/konvencionalnemu konceptu zoperstavi z alternativno epistemologijo znanosti.)

Postmodernistično kriminološko refleksijo smemo – ob predpostavki, da njena kritičnost ni sporna – označiti kot fazo ali smer v razvoju kritične kriminologije. Ta naj bi se pojavila v šestdesetih letih prejšnjega stoletja kot »anti-kriminologija« oziroma kot anti-verzija tedanjih prevladujočih kriminoloških teorij: klasicizma, pozitivizma, psiholoških in bioloških redukcionističnih razlag vzrokov kriminalitete, liberalnih socioloških kriminoloških teorij, nove teorije odklonskosti, reformizma in korekcionizma itn. (Arrigo in Bernard, 2002; Kanduč, 1994a, 1994b; van Swaaningen, 1997). Zaradi opiranja na marksistično filozofijo in kritiko kapitalističnega družbenoekonomskega sistema so kritično kriminologijo označevali tudi z izrazi, kot so leva, marksistična in radikalna⁹. Kritična oziroma radikalna kriminologija se je kljub skupnim predpostavkam in izhodiščem v različnih družbenih okoljih razvijala dokaj različno, v njenem razvoju pa tudi sicer lahko opazimo zelo raznovrstne teoretske vplive. V osemdesetih letih se je v britanski kritični kriminologiji pojavil levi realizem (*left realism*). Ta smer kritične kriminologije je bila odziv na »neučinkovitost« prvotne različice marksistične kritične kriminologije (tako imenovanega levega idealizma) in poskus iskanja uresničljivih kriminalnopolitičnih rešitev problemov kriminalitete, nasilja in odklonskosti. V levem realizmu so nekateri prepoznali različico ideologije »zakona

⁹ Kanduč (1994a) opozarja, da je naslavljanja kritične kriminologije z izrazom »radikalna« problematično. Beseda »radikalno« je v vsakdanjem govoru praviloma sopomenka za vsakovrstne skrajnosti, zato je prizvok tega izraza običajno negativen. Drugače je po njegovem mnenju v polju družbene in kriminološke teorije: prepoznavna, nemara celo odločilna značilnost radikalnega teoretskega stališča je odklik od konvencije, odklon od ustaljenega, utrjenega, prevladujočega načina razmišljanja o družbenih in kriminoloških problemih. Po piščevem mnenju lahko celoten razvoj kriminologije predstavimo kot zaporedje radikalnih odklikov od konvencionalnih stališč. Ker latinska beseda *radix* pomeni »korenino«, je radikalna tista teorija, ki seže do korenin obravnavanega problema. V tem pogledu se radikalno stališče razlikuje od konservativnega, ki se zavzema za *status quo*, in liberalnega (ta priporoča pragmatične reforme, ki pa se ne dotikajo pravih vzrokov problema oziroma pojava).

in reda« v britanski kritični kriminologiji (Kanduč, 2000). V približno istem času sta se kot relativno samostojni usmeritvi marksistične kritične kriminologije pojavili tudi feministična in rasna kritična kriminologija, v devetdesetih letih pa se je zgodila prava poplava domnevno novih usmeritev kritične kriminologije. Pojavile so se kriminologija vsakdanjega življenja (*criminology of everyday life*), mirotvorna kriminologija (*peace-making criminology*), ekološka kriminologija (*green criminology*), integracijska kriminologija (*integrative criminology*) in, ne nazadnje, postmodernistična kriminologija (*postmodernist criminology*). Kritična/radikalna kriminologija se je zaradi družbenih sprememb in sprememb v razvoju znanosti nenehno spreminjala in členila.¹⁰ Novejši tokovi se razlikujejo od tistih iz šestdesetih in sedemdesetih let zlasti po tem, da so se bolj ali manj oddaljili od klasičnih marksističnih predpostavk tradicionalne radikalne kriminologije.

Je res, da postmodernizem ne prinaša ničesar kriminološko »novega«? Refleksiji, najsi bo kriminološka ali kakšna druga, ki temelji na podmeni, da se mora »strast do realnosti« (Badiou, 2007) umakniti teoretski imaginaciji in sublimaciji, da je treba eksperimentirati in »izumljati« nove realnosti in nove režime resnice (Lyotard, 2002), najbrž ne moremo očitati, da ne stremi po »novem«. Ne nazadnje lahko celoten razvoj kriminologije razumemo kot (neskončen?) proces nastajanja vedno »novih« kritičnih pogledov in stališč. Zgodovina kriminološke refleksije navsezadnje ni nič drugega kot nastajanje »novih« kritičnih pogledov in »novih resnic« o kriminološko relevantnih vprašanjih, ki vedno znova nadomestijo »stare« (Kanduč, 1994b).¹¹ Pri postmodernistični kriminologiji gre za »novo« strateško usmeritev analize, ki nasprotuje ustaljenemu, utrjenemu in prevladujočemu načinu razmišljanja o kriminoloških problemih – kar je skupna značilnost vseh kritičnih kriminoloških teorij. Odmika se tudi od simbolnih predstav in v pojmovnih koordinat, ki opredeljujejo konvencionalne »liberalne« kriminološke teorije in tudi tradicionalne kritične kriminološke teorije.¹² Pri kriminološkem

postmodernizmu je vprašanje, ali ustvarja novo vednost ali ne, »napačno« vprašanje. Težnja po inovaciji je, kot smo pokazali, atribut tradicionalne sistemske teorije, ki se ji postmodernizem zoperstavi z redefinicijo sistema in vpeljevo paralogije (Lyotard, 2002). Novo pri postmodernizmu v kriminologiji je to, da v »novih« časih na novo postavi oziroma redefinira problemska polja in vprašanja (kritične) kriminologije. Menimo, da na teh predpostavkah tudi za Henryjev in Milovanovcev (1996, 2010) poskus sinteze postmodernističnih teoretskih izhodišč in zasnutka »nove« konstitutivne kriminologije ne moremo po dolgem in počez trditi, da ne prinaša prav ničesar kriminološko novega.

Radikalni kriminološki postmodernizem naj bi bil po mnenju kritikov »nekoristen«, ker se domala v celoti odpove »odgovornosti« za pojasnitev vzrokov za nastanek kriminalitete in za odpravljanje kriminalitete ne ponuja nikakršnih »rešitev«. Tega, kot smo videli, zagotovo ne moremo »obesiti« afirmativni postmodernistični kriminologiji. Kritiki afirmativni postmodernistični kriminologiji med drugim očitajo tudi to, da je iz njenega kriminalnopolitičnega »projekta« popolnoma izpadlo strukturno oziroma sistemsko nasilje, ki »se začne tam, kjer se neha kriminal *stricto sensu*«, in je ponotranjeno v normaliziranem nasilju obstoječega kapitalističnega družbenoekonomskega sistema (Arrigo in Bernard, 2002; Kanduč, 1997). Nasilje nesorazmerne oziroma krivične delitve dohodka ter gmotnega in drugega bogastva, nasilje nad naravo in naravnimi viri, nasilje heteronomnega dela, nasilje konvencionalne družine, ideološko nasilje itn., vse to so problematični pojavi *par excellence*, ki naj bi – navzlic »poplavi vseh mogočih teoretičnih domislic« – uhajali postmodernistični oziroma konstitutivni kriminologiji. Tej opazki lahko le delno pritrdimo (Kanduč, 1997). Poudarjene oblike strukturnega nasilja, ki – o tem ni dvoma – polno zaposlujejo tradicionalno kritično kriminologijo, resda niso v središču problematizacij postmodernističnih kriminoloških teorij (njihova pozornost je, kot smo videli, namenjena simbolnemu nasilju), ne moremo pa reči, da kriminološki postmodernizem strukturno nasilje kratko malo ignorira. Meja med sistemskim in simbolnim nasiljem je dokaj porozna in zabrisana¹³, različne

¹⁰ Smeri tradicionalne kritične kriminologije in značilnosti njihovega razvoja (zataona?) v okoliščinah postmoderne kapitalizma je tostran Alp večinoma že v devetdesetih letih prejšnjega stoletja analiziral Kanduč (1994a, 1994b, 1995a, 1995b, 2000).

¹¹ Naturalistična razlaga kriminalitete je bila »nova« v razmerju do spiritualistične, pozitivistične teorije so bile »nove« v razmerju do teorij svobodne izbire, sociološke teorije do psihologičnih, teorije etiketiranja do nekaterih ključnih značilnosti predhodnih teorij in tako naprej (Kanduč, 1994b). Podobno velja tudi za (tradicionalne) kritične kriminološke teorije – tudi te so ponudile »nove« kritične poglede v razmerju do konvencionalnih kriminoloških teorij.

¹² Podobnosti in razlike med postmodernistično in tradicionalno kritično kriminologijo sistematično analizirata Arrigo in Bernard (2002). Pisca ugotavljata, da je razmerje med obema smerema kritične kriminologije ambivalentno. Postmodernistična krimi-

nologija je po eni strani »variacija radikalne kriminološke misli«, po drugi strani pa bi vse izpeljave radikalne kriminologije morali razumeti kot odsev družbenih sprememb (in nelagodij) v postmoderni.

¹³ Henry in Milovanovic (2010: 13) simbolno nasilje (sklicujeta se na Bourdieua) definirata kot »... a form of domination that is exerted through the very medium in which it is disguised, wherein it is the 'gentle, invisible form of violence, which is never recognised as such, and is not so much undergone as chosen, the violence of credit, confidence, obligation, personal loyalty, hospitality, gifts, gratitude, piety ...«. Ker se ta oblika nasilja in nadvlade (zdi se, da bi našteje pojave lahko označili tudi kot »mehko« strukturno nasilje) vztraj-

oblike enega in drugega se med seboj prepletajo, zato po našem mnenju posplošen občutek postmodernistični kriminologiji, da je strukturno nasilje v celoti zanemarila, ni povsem na mestu.

Za konec pa še tole: v postmodernistični kriminologiji ali, natančneje, v poskusu njene artikulacije, ki sliši na ime »konstitutivna kriminologija«, Kanduč (1997) med drugim prepozna tudi obžalovanja vreden izraz stiske sodobnega intelektualca, ki je družbeno marginaliziran, politično nevliven in ekonomsko razmeroma nemočen. Nanj – tako Kanduč (1997) – z vseh strani pritiskajo z zahtevo, da naj bo »sodoben«, »inovativen«, »strpen« in »družbeno odgovoren«. Postmodernistični kriminolog je po mnenju kritika v resnici tak: nenehno si prizadeva ostati na tekočem z vsem, kar je »in«, predvsem pa z vsem, kar je modno, da ne bi izpadel iz krute konkurenčne/podganje dirke. Kritik nadaljuje, da postmodernistični kriminolog poskuša biti »ustvarjalen« in uporablja »svoje« neologizme, da bi vzbudil vtis, da piše o nečem novem, kar se mu pri mlajših ljudeh včasih celo posreči. Naposled želi biti tudi napreden, vendar »na način, ki ga ne kompromitira v akademskem svetu«, saj do »pomembnih drugih« ostaja lojalen s tem, da jim nameni dolžno spoštovanje in nikogar ne pozabi citirati (Kanduč, 1997). Hja, temu bi težko nasprotovali, čeprav po našem mnenju tudi tu ni dobro posploševati. Učinki neoliberalizacije univerze (Freitag, 2010), ki jih naslika Kanduč, so postali domala normalno stanje stvari: univerzitetni mezdni delavci (zdi se, da tudi univerzitetni podjetniki) na poti do »akademske odličnosti« med drugim tudi mrzlično kopičijo in panično preštevajo točke zvestobe znanstveni resnici, inovativno raziskujejo probleme, ki jih določajo drugi, načrtno citirajo drug drugega (če je citat »normiran«, toliko bolje), predvsem pa – pameten človek je menda prilagodljiv – »ne žagajo veje, na kateri sedijo«. Zato ni nič nenavadnega, če se med njimi (z)najde tudi kakšen postmodernistični kriminolog.

Literatura

1. Arrigo, B. A. (2010). The peripheral core of law and criminology: On postmodern social theory and conceptual integration. V B. A. Arrigo in D. Milovanovic (ur.), *Postmodernist and post-structuralist theories of crime* (str. 27–52). Surrey: Ashgate.
2. Arrigo, B. A. in Bernard, T. J. (2002). Postmodern criminology in relation to radical and conflict criminology. V S. Cote (ur.), *Criminological theories: Bridging the past to the future* (str. 250–257). London: Sage.
3. Arrigo, B. A. in Milovanovic, D. (2009). *Revolution in penology: Rethinking the society of captives*. Lanham: Rowman Littlefield.
4. Arrigo, B. A. in Milovanovic, D. (ur.) (2010). *Postmodernist and post-structuralist theories of crime*. Surrey: Ashgate.
5. Badiou, A. (2007). *The century*. Cambridge: Polity Press.
6. Baudrillard, J. (2005). *Duh terorizma*. Ljubljana: KUD Apokalipsa.
7. Best, S. in Kellner, D. (1991). *Postmodern theory: Critical interrogations*. New York: Guilford Press.
8. Callinicos, A. (1989). *Against postmodernism: A Marxist critique*. Cambridge: Polity.
9. Edgeworth, B. (2003). *Law, modernity, postmodernity: Legal change in the contracting state*. London: Ashgate.
10. Flander, B. (2010a). Vaja iz »višje« penologije – Nietzschejeva genealogija kazni (I.). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 61(4), 351–364.
11. Flander, B. (2010b). *Postmodernizem v filozofiji prava* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Pravna fakulteta.
12. Flander, B. (2011). Vaja iz »višje« penologije – Nietzschejeva genealogija kazni (II.). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 62(2), 125–140.
13. Foucault, M. (2004). *Nadzorovanje in kaznovanje: nastanek zapora*. Ljubljana: Krtina.
14. Foucault, M. (2007). Kaj je razsvetljenje? V M. Foucault, *Življenje in prakse svobode: izbrani spisi* (str. 49–57). Ljubljana: Založba ZRC.
15. Foucault, M. (2008a). Nietzsche, genealogija, zgodovina. V M. Foucault, *Vednost-oblast-subjekt* (str. 87–109). Ljubljana: Krtina.
16. Foucault, M. (2008b). Politična tehnologija individuumov. V M. Foucault, *Vednost-oblast-subjekt* (str. 297–312). Ljubljana: Krtina.
17. Foucault, M. (2008c). Red diskurza. V M. Foucault, *Vednost-oblast-subjekt* (str. 7–37). Ljubljana: Krtina.
18. Freitag, M. (2010). *Brodolom univerze in drugi eseji iz politične epistemologije*. Ljubljana: Sophia.
19. Giddens, A. (1989). *Nova pravila sociološke metode*. Ljubljana: ŠKUC, Filozofska fakulteta.
20. Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Stanford: Stanford University Press.
21. Golder, B. in Fitzpatrick, P. (2009). *Foucault's law*. Oxon: Routledge.
22. Halsted, J. B. (1981). *Nietzsche on guilt and punishment: A possible polemic on the American criminal justice system* (Doktorska disertacija). Florida State University.
23. Hari, J. (2004). Zakaj ne bom žalovala za Derridajem. *Sodobnost*, 68(11), 1275–1277.
24. Henry, S. in Milovanovic, D. (1996). *Constitutive criminology: Beyond postmodernism*. London: Sage.
25. Henry, S. in Milovanovic, D. (2010). Constitutive criminology: The maturation of critical theory. V B. A. Arrigo in D. Milovanovic (ur.), *Postmodernist and post-structuralist theories of crime* (str. 3–26). Surrey: Ashgate.
26. Hunt, A. (1990). The big fear: Law confronts postmodernism. *McGill Law Journal*, 35(3), 507–540.
27. Jameson, F. (2001). *Postmodernizem*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
28. Kanduč, Z. (1994a). Nekateri vidiki radikalne narave »radikalne« kriminologije. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 45(2), 113–128.
29. Kanduč, Z. (1994b). Radikalna kriminologija: nova, kritična ali marksistična? *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 45(1), 3–18.
30. Kanduč, Z. (1995a). Radikalna kriminologija in moralno podjetništvo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 46(2), 122–135.

no izmika očesu kriminologov (pri tem merita na kriminološki mainstream in nemara tudi na tradicionalno kritično kriminologijo), menita, da je naloga konstitutivne kriminologije, da to obliko nasilja osvetli, razgradi ter predlaga orodja za njeno kolikor toliko učinkovito preprečevanje.

31. Kanduč, Z. (1995b). Temelji kriminologije vsakdanjega življenja – delo kot vidik strukturnega nasilja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 46(3), 225–236.
32. Kanduč, Z. (1997). Stuart Henry in Dragan Milovanovic: Constitutive criminology: Beyond postmodernism. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 48(2), 224–229.
33. Kanduč, Z. (2000). Levi realizem v kriminologiji: socialdemokratska različica ideologije »reda in zakonitosti«? *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 51(1), 3–11.
34. Kaufmann, A. (1994). *Uvod v filozofijo prava*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
35. Kos, M. (2002). *Nietzschejevo berilo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
36. Lacan, J. (2006). *Écrits*. New York; London: W. W. Norton & Company.
37. Linarelli, J. (2008). Nietzsche in law's cathedral: Beyond reason and postmodernism. V F. J. Mootz, in P. Goodrich (ur.), *Nietzsche and law* (str. 237–272). Hampshire, Ashgate.
38. Litowitz, D. E. (1997). *Postmodern philosophy and law*. Kansas: University Press of Kansas.
39. Lyotard, J.-F. (2002). *Postmoderno stanje: poročilo o vednosti*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
40. Lyotard, J.-F. (2004). *Postmoderna za začetnike*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
41. Macey, D. (2000). *The Penguin dictionary of critical theory*. London: Penguin Books.
42. Milovanovic, D. (2010). Postmodern criminology: Mapping the terrain. V B. A. Arrigo in D. Milovanovic (ur.), *Postmodernist and post-structuralist theories of crime* (str. 27–52). Surrey: Ashgate.
43. Rabinow, P. (1984). *The Foucault reader*. New York: Pantheon Books.
44. Schapiro, S. in Schwan, A. (2011). *How to read Foucault's discipline and punish*. London: Pluto Press.
45. Schehr, R. C. (2010). From restorative to transformation: Victim-offender mediation as transformative justice. V B. A. Arrigo in D. Milovanovic (ur.), *Postmodernist and post-structuralist theories of crime* (str. 245–264). Surrey: Ashgate.
46. Skinner, J. (2006). *Power and punishment in Nietzsche* (Doktorska disertacija). University of New Hampshire.
47. Van Swaaningen, R. (1997). *Critical criminology – visions from Europe*. London: Sage.
48. Walker, J. T. (2010). Advancing science and research in criminal justice/criminology: Complex systems theory and non-linear analyses. V B. A. Arrigo in D. Milovanovic (ur.), *Postmodernist and post-structuralist theories of crime* (str. 167–194). Surrey: Ashgate.
49. Ward, J. (1997). *Kantianism, postmodernism and critical legal thought*. Dordrecht: Kluwer.
50. Wicks, R. (2003). *Modern French philosophy: From existentialism to postmodernism*. Oxford: Oneworld.
51. Williams, C. R. (2010). The abrogation of subjectivity in the psychiatric courtroom: Towards a psychoanalytic semiotic analyses. V B. A. Arrigo in D. Milovanovic (ur.), *Postmodernist and post-structuralist theories of crime* (str. 303–314). Surrey: Ashgate.
52. Wonders, N. A. (2010). Determinate sentencing: A feminist and postmodern story. V B. A. Arrigo in D. Milovanovic (ur.), *Postmodernist and post-structuralist theories of crime* (str. 265–302). Surrey: Ashgate.
53. Young, T. R. (2010). Chaos theory and human agency: Humanist sociology in a postmodern era. V B. A. Arrigo in D. Milovanovic (ur.), *Postmodernist and post-structuralist theories of crime* (str. 223–242). Surrey: Ashgate.

»New« Radical Criminology: An Outline of Postmodernist and Post-structuralist Criminological Theories

Benjamin Flander, PhD, Assistant Professor, Faculty of Criminal Justice and Security of the University of Maribor, Slovenia. E-mail: benjamin.flander@fvv.uni-mb.si

The aim and goal of this paper is to outline postmodernist and post-structuralist criminological theories and to contribute to their recognition in Slovenia. Postmodernist and post-structuralist criminological reflections are critical of some universally accepted 'truths' of mainstream criminological thought, as well as of the common assumptions of traditional critical criminological theory. Focusing on wider social and legal contexts of crime and criminal policy, and on the philosophical problems of criminology as a social science discipline on the one hand, the epistemological problems of criminology on the other, postmodernist and post-structuralist criminologists consider that alternative and experimental scientific methods of and approaches to examining crime are needed in contemporary postmodern society. In spite of numerous criticisms from all parts of the ideological spectrum, postmodernist criminology is approached in this paper in a mostly positive way, as a 'new' current of radical criminological thought, which demonstrates the potential of progressive thinking about crime and crime-related issues.

Keywords: radical criminology, postmodernist criminology, postmodernism, post-structuralism

UDC: 343.9